

Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. Szerkesztette Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Bp., 2008, 679 lap.

1. A magyar névkutatás nagy seregszemléit – kisebb-nagyobb névtani konferenciák, tanácskozások, szemináriumok mellett – 1958, az első ilyen alkalom óta jobbra évtizedes gyakorisággal rendezik meg. Az 1995-ben Miskolcon megtartott ötödik konferenciát követő VI. Magyar Névtudományi Konferenciára 2007 nyarán került sor. A tudományos rendezvényt a Magyar Nyelvtudományi Társaság közreműködésével a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke szervezte meg Balatonszárszón, a magyar református egyház konferenciaközpontjában. A háromnapos konferencia alatt négy plenáris előadás és a párhuzamosan futó négy szekcióban közel száz szekcióelőadás hangzott el a szakterület számos kérdéséről, hazai és határokon túli kutatók részéről; ezekből – köszöntőkkel és zárszóval együtt – végül egy híján 90 előadás látott napvilágot a konferencia kötetében. A rendezvény középpontjában a magyarországi, illetve a Kárpát-medencei magyar tulajdonnévanyag vizsgálata állt, amihez az idegen nyelvi kapcsolatok és a hazai kisebbségek névanyagát vizsgáló előadások csatlakoztak. A konferencia programjában elhangzott előadásokat ezúttal egy új, induló tanszéki sorozat keretében, vaskos, ugyanakkor gondosan szerkesztett kötetben tették közzé a konferencia szervezői.

2. A kötet élén a konferencia megnyitáskor elhangzott *Köszöntők*: Szücs Ferencnek, a Károli Gáspár Református Egyetem rektorának és Kiss Jenőnek, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének a témához illő – a neveknek a Bibliában, az ember életében, illetve a névkutatásnak a nyelvtudományban betöltött szerepéről szóló – beszédei állnak (9–12).

Ezeket a *Plenáris előadások* követik (13–52). Hajdú Mihály *A tulajdonnév és közszó határáról* című előadása a tulajdonnévi kategória újszerű körülhatárolására irányul: az adott, jellemzően a határterületen lokalizált nyelvi elemeket a „reflexíve” és/vagy „kognitíve” tulajdonnévnek tekintő szempontjai révén ad újszerű megközelítést ehhez (13–20). Hoffmann István *A név mint történeti forrás* című tanulmányában a névkutatás másirányú hasznosításáról: a tulajdonnevek, különösen pedig a helynevek történeti értékéről, ennek a mai történeti névkutatásunkat különösen is érintő kérdéseiről értekezik (20–9). Tolcsvai Nagy Gábor *A tulajdonnév jelentése* című előadása a névelmélet minden bizonnyal legvitatottabb kérdését általában a jelentésmélet, kifejezetten pedig a névkutatás szempontjából még sokat ígérő kognitív nyelvészet keretébe helyezve értékeli (30–41). Szabó Mihály Gizella *A határon túli névhasználat és nyelvi tervezés* cím alatt pedig a kisebbségi magyar névhasználati jelenségek, a nyelvi menedzselés feladatai és lehetőségei témakörével az alkalmazott névtan területére, egyúttal pedig a határon túli magyar névanyag világába nyújt rendszerezett és gazdag betekintést (41–52). Mint látható, a jól megválasztott plenáris előadások valóban a mai magyar névtudomány kiemelt fontosságú témáit tárgyalták. Ugyanakkor sajnálatos, hogy ezek mellett ezúttal elmaradtak a korábbi névtudományi konferenciákon szokásos, a szakterület legutóbbi fejlődését áttekintő, a tudománytörténeti íveket továbbrajzoló előadások.

A konferencia szekcióelőadásai a plenáris előadásokat követően, három nagyobb tematikus egységbe szervezve olvashatók. Ezek: *Helynevek* (53–313), *Személynevek* (315–518), *Írói nevek és egyéb névtani kérdések* (519–645); a nagy fejezeteken belül az egyes tanulmányok szerzőjük neve szerinti betűrendbe sorolva szerepelnek. A tanulmányok nagy számát tekintve ezek részletesebb bemutatásától szükségszerűen kell eltekintenünk, ehelyett inkább a tanulmányok témáit, illetve nagyobb témaköreit igyekszünk sorra venni, illetve összefoglalóan áttekinteni.

3. A *Helynevek* fejezet 35 tanulmányt foglal magába. Ezek egy része a helynévkutatás tágabb témaköreit vizsgálja: a helynevek élettanát, változásait antropológiai szempontból (Balázs Géza), a térképi névírás jelenkori irányzatait és sajátos problémáit (Mikesy Gábor), egy beszámoló pedig a magyarországi helynévgyűjtés egyes eddigi eredményeiről ad részletes tájékoztatást (Csongrád megye: Bede Ádám). Számos további tanulmány ugyancsak az újabb kori helynévanyagra, annak egyes részlegeire, illetve kérdéseire fordítja figyelmét. A kötet helynévtani fejezetében olvasható írások többsége azonban kifejezetten, vagy legalábbis hangsúlyosan történeti helynévkutatással foglalkozik. (Ezen belül is kiemelt figyelemmel, már csak nyelvtörténeti és névtörténeti jelentősége miatt is, az ómagyar korra vonatkozólag.)

Korai nyelvemlékeink helynévi szórványait vallatják többen a kötetben: a lokalizálás szempontjából (Tihanyi alapítólevél: Szentgyörgyi Rudolf), az oklevelek latinizáló névanyagát vizsgálva (Szöke Melinda), illetve a nyelvtörténetész jellegzetes eszközeivel (Juhász Dezső). Más szerzőket is kifejezetten a nyelvtörténeti érdeklődés irányít: a helynévanyag kutatása a hangtörténet problémáinak (Kenyhercz Róbert), illetőleg a -gy képző történetének szempontjából (Bényei Ágnes). Több cikk vizsgálja a magyar helynévanyag idegen nyelvi összefüggéseit: szláv (Guttman Miklós), német (Gerstner Károly) és román (Pál Helén) nyelvi kapcsolatait is.

Egyes írások a helynévtörténet valamely sajátos jelenségével foglalkoznak: átfogó igénnyel a települések többnevűségének és névcseréjének (Tóth Valéria), bőséges korpuszon a párhuzamos helynévadásnak (Póczos Rita) a témájával, vagy éppen egy elpusztult település névbokrosodásának vizsgálatán keresztül az adott folyamat elméleti kérdéseivel (Pásztor Éva). Más tanulmányok a történeti névrendszer egyes etimológiai, illetve jelentéstani típusait tárgyalják, átfogó igényű anyagon: a népnévből (Rác Anita), folyóvíznévből (Győrffy Erzsébet) vagy templomcím-ből (Bölcskei Andrea) származó településnevek csoportját, valamint a gombaneveket, illetve faneveket tartalmazó helyneveket (Zsigmond Győző, Bába Barbara).

További írások a Kárpát-medence valamely területének történeti helynévrendszerét, annak belső összefüggéseit mutatják be (Ugocsa vármegye: Kocán Béla), esetleg csupán egyetlen helynév történetét (*Laponyag*: Torma István). Egy-egy szűkebb terület újabb kori dűlőnévanyagát többen vizsgálják valamilyen sajátos: a falusi helynévismeret változásának (Gyuriczáné Bazsika Enikő), illetve a helynevek helyzetviszonyító elemeinek (Hochbauer Mária) szempontjából. Érthető módon több tanulmány szól a helynevek alkotásában fontos szerepet játszó földrajzi köznevek témájáról: ómagyar kori víznévanyagon (Bíró Ferenc), mai külterületi helynevek nyelvöldrajzi szempontú elemzésével (moldvai csángók: N. Császi Ildikó, csornai járás: Eöry Vilma), illetve a településnevekben (Kárpátalja: Sebestyén Zsolt) vizsgálódva. A (történeti) névkutatásnak a megfelelő számítógépes program és adatbázis segítségével megnyíló, a névföldrajzi kutatásokat elősegítő lehetőségeiről ugyancsak tanulságos tanulmányt találunk a kötetben (Bárh M. János).

Az eddig említett tanulmányok elsősorban a település- és dűlőnevek állományára fordították figyelmüket. Több írás foglalkozik ugyanakkor a belterületi helynevekkel is: Budapest városrészeinek neveivel (Tóth Orsolya), a történeti Magyarország német nyelvű utcanéveinek korszakaival (Vincze László) és a főváros 50-es évekbeli utcanév-változtatásaival (Havas Péter). Melléjük a további helynévfajták, így a történeti és újabb kori hegynevek kategóriájának értelmezése (Reszegi Katalin) és egy szűkebb terület történeti víznévállományának elemzése (Kovács Éva) arányaiban kisebb figyelmet kapott. A kisebb, hagyományos vagy éppen újszerű helynévtípusokból is kapunk vi-

szont ízelítőt: egy-egy írás tanyanevekkel (Bede Ádám), illetve a sziklamászó útnevek (kognitív szemantikájával (Kuna Ágnes) foglalkozik.

4. A *Személynevek* fejezet szám szerint 30, történeti és jelenkori névanyagot, illetve a személynevek különböző típusait – legnagyobb részt azonban kereszt- és családneveket – tárgyaló tanulmányt tartalmaz.

Az ómagyar kori magyar személynévanyagot az akkoriban megformálódó helynévrendszerekhez képest kevesebben vizsgálják. Ezek közt olvashatunk azonban a Trisztán-regény neveinek megjelenéséről a középkori Magyarországon (Korompay Klára), a 14–15. századi moldvai oklevelek magyar személy- és méltóságneveiről (Stefuca Viktória), valamint a családnevek kialakulásának kognitív nyelvészeti szempontú elemzéséről (Slíz Mariann).

A 18–19. századi keresztnévanyagot érintően a felekezeti keresztnévadás sajátosságairól (Kecskés Judit) és egyetlen név (*Etelka ~ Adelhaide*) változatairól (Voigt Vilmos) találunk tanulmányt a kötetben. Olvashatunk egy-egy erdélyi és magyarországi település keresztnévadásának az utóbbi évszázadok folyamán végbement átalakulásáról (Puskai Melinda, Stohl Róbert), ritkaságszámba menően egyetlen család névadási szokásainak történeti változásáról (Kiss Antal), valamint a mai magyarországi keresztnévválasztás tendenciáiról, az erről való társadalmi vélekedésekről (Posgay Ildikó); különlegességként pedig a keresztnév-statisztikáknak a társadalom- és piackutatásban való esetleges felhasználásáról (Bozsonyi Károly–Kmetty Zoltán) is. A magyar–német (Szilágyi-Kósa Anikó), valamint magyar–román (Rus Fodor Dóra) környezet befolyásolta keresztnévadásról és a mai keresztnevek latinra fordításának bőséges problematikájáról (Rihmer Zoltán) is találunk egy-egy tanulmányt a kötetben. Az egyénnevek kérdésköréhez kapcsolódik a konferencia előtt frissen megjelent *Onomasticon Turcicum*, azaz a török történeti személynévszótár anyagának a bemutatása, a nagyszabású mű szerkesztőjének köszönhetően (Baski Imre).

A magyar családnevek vizsgálatának köréből egyes tanulmányok a 17–19. századi magyar névállomány összetételét és társadalomtörténeti – demográfiai, társadalmi tagozódást mutató, foglalkozással összefüggő – tanulságait elemzik (Ördög Ferenc, Fülöp László), de természetesen akad olyan írás, amely megszokott módon egy szűkebb terület családneveit rendszerezi (Bereg megye: Mizser Lajos). A kötetben szereplő, családnevekkel foglalkozó írások fele azonban sajátos módon a családnév-változtatások témakörére koncentrálnak: a spontán névváltozásokkal együttesen tárgyalva (Mizser Lajos), a magyar eredetű, többnyire zavaró hangzású vagy jelentésű családnevek megváltoztatásának eseteiben (N. Fodor János) és a kisebbségi magyarság körében (Kárpátalja: Kovács András) vizsgálódva; általánosabb igényrel pedig a családnév-változtatásokat meghatározó tényezők modellszerű áttekintésében (Kozma István), valamint a névváltoztatásokat megnevező terminológia történetének és szemléletmódjának elemzésében (Farkas Tamás). A magyarországi nemzetiségek családneveivel ugyanakkor egy írás foglalkozik (szlovákság: Gyivicsán Anna), akárcsak a felvidéki magyar személynévhasználat jogfosztott, 1945 utáni másfél évtizedének jelenségeivel (Vörös Ferenc).

A személynevek egyéb típusaira néhány szerző jóvoltából kapunk csak bizonyos rálátást. A ragadványneveket a szlovákiai magyarság (Bauko János), valamint a punkok (Turóczy Zsófia) körében vizsgálják. A nőket megnevező különböző személynévtípusok kutatásának elmúlt fél évszázadát gazdag tudománytörténeti áttekintésben láthatjuk (Fercsik Erzsébet), a házassági nevek kérdéskörét pedig a fővárosi asszonynévhasználat bő három évtizedének változásai (Laczkó Krisztina) kapcsán. A további személynévtípusok közül az interneten használt azonosítónevek (nickek) tűnnek fel még a kötetben: ezek névrendszerbeli helyéről és kutatásuk lehetséges irányairól módszeres elemzésben (Raátz Judit) olvashatunk. Ugyancsak a személynevekről szóló fejezetben találjuk meg a köznevesült keresztnevek szépirodalmi használatáról szóló előadás írott változatát (Takács Judit).

5. Az *Írói nevek és egyéb névtani kérdések* című fejezet 17 tanulmányt tartalmaz. Többségük – ahogyan azt a fejezetcím is sejtetheti – az írói, költői névadás és névhasználat kérdéskörében vizsgálódik, kiegyensúlyozott arányban korábbi és kortárs szerzők munkái alapján. Általában a köl-

tői nyelvben (Büky László), valamely magyar költő (Petőfi: Kornyané Szoboszlay Ágnes, Sinka István: Heltainé Nagy Erzsébet, Orbán Ottó: Boda István Károly–Porkoláb Judit) vagy író (Gion Nándor: Bence Erika, Lázár Ervin: G. Papp Katalin, Závada Pál: Zsilák Mária, Vámos Miklós: Vácziné Takács Edit) névvilágában vizsgálja ezek jellemzőit. E tanulmányok mellett olvashatunk a nevek szerepéről a Krúdy-stílus iróniájában (Pethő József), a névfordítás kérdéseiről pedig a Harry Potter-regények kapcsán (Bakonyi Dóra).

A helynevek, személynevek (és az írói névadás) vizsgálata mellett a kisebb tulajdonnévfajta íránt – mint általában a névkutatásban – jóval kisebb érdeklődést tapasztalunk. Állatneveket két írás tárgyal: az ezekben megmutatkozó névdívat (T. Somogyi Magda), illetve a kognitív szemantika nézőpontjából (Nemesné Kis Szilvia). Intézményneveket úgyszintén két tanulmány vizsgált: általános iskolák neveit (Varga Józsefné Horváth Mária), illetve napjaink *-da*, *-de* képzős cégneveinek csoportját (Sólyom Réka). A csillagok elnevezéséről, helyesírásukról (Kozma Judit) és a nevezéktan területéről, a magyar gyógynövénynevek készülő történeti-etimológia szótáráról (Vörös Éva) is olvashatunk a kötetben. A névelmélet témakörét ugyanakkor – a plenáris előadások, illetve néhány, korábban már említett írás mellett – kifejezetten csupán egyetlen: az etimológia, onomasziológia és névelmélet kapcsolatát tárgyaló munkában (Horváth Katalin) látjuk megjelenni.

6. A konferencia végén elhangzott *Zárszóban* Juhász Dezső röviden értékelte az elmúlt bő évtized névtudományának legfőbb eredményeit, valamint a rendezvény legjellemzőbb tartalmi és tematikus értékeit, újdonságait (647–9). A legújabb névtani konferenciakötet hasznos újítása, hogy az a tanulmányok angol nyelvű összefoglalóit is közreadja, mégpedig együttesen, a szerzői nevek szerinti betűrendben, a kötet legvégén megtalálhatóan (651–79).

A *Zárszóban* is megfogalmazott gondolatokhoz csatlakozva megállapíthatjuk, hogy szépen fejlődő szakmai műhelyek, kutatási programok vannak jelen a tudományterületen, mely az elmúlt időszakban új fórumokkal is bővült. Erősödik a tulajdonnevek rendszerszerű vizsgálatának igénye és az elektronikus adatbázisok hasznosítása. Bár a nem nyelvészeti diszciplínák művelői viszonylag kis számban vettek részt ezen a konferencián, a névtan interdiszciplináris elkötelezettsége továbbra is határozottan megmutatkozik. Új szemléletmódok, nyelvészeti irányzatok ígéretesen hódítanak, és a hagyományos tematikák erőteljes jelenléte és újszerű kutatási területek egyaránt jellemzik a mai magyar, hazai és határon túli névkutatást.

Farkas Tamás
ELTE BTK
Magyar Nyelvtudományi
és Finnugor Intézet

Helyreigazítás

Nagy L. János írja: A Magyar Nyelvőr 132. évfolyam (2008) 4. számában a 499. oldalon szerepel egy mondat: „Külön is köszönetet mondunk *Kindler Judit*nak, az MTA Akadémiai Könyvtár elnöksége képviselőjének a segítségéért.” Sajnálatos elírás történt: *Kindert Judit* valóságos vezetékneve helyett téves név áll. Az Érintett *Kindert Judit* és az olvasók szíves elnézését kérem.